

UDVARY SÁNDOR*

A mesterséges intelligencia, mint potenciális adatvédelmi jogsértő

Prof. Dr. Szabó Imre a szegedi jogi kar számára fogalom több mint négy évtizeden átívelő oktatói, kutatói, vezetői pályájával, de ebbe a hosszú karrierbe – szerencsére – mi, a Károli Református Egyetem is belefértünk. Személyes szerencsémnek érezhetem, hogy több mint két évtizedet töltöttem Tanár úrral, s mellette nőhettem bele az egyetemi szférába. De ez a hosszú szegedi kötődés sem feledtette el velem soha a vidéket, ahonnan jött, s ez egy személyes élményem során derült ki számomra is. Egy miskolci doktori eljárásról hozott éppen haza, amikor elmentünk szülőfaluja mellett, s néhány szót mesélt erről az időről: látszott rajta, hogy gyökereit megbecsüli, s ez erőt ad neki. Magam is borsodi gyökerű lévén, olyan megerősítés volt ez számomra, ami remélem végig elkísér majd. Tanár úr, köszönöm a hosszú szakmai és baráti beszélgetéseket, erőt adtak!

A mesterséges intelligencia¹ működésének lényege, hogy a külvilágból adatokat gyűjtve a programozásának megfelelő módon reakciót mutat azokra. A reakciók megnyilvánulhatnak a virtuális világban, vagy a külvilágban, attól függően, hogy milyen egységeket vezérel az adott MI. Bár a virtuális világban megnyilvánuló reakciók is jelentős jogkövetkezményekkel járhatnak,² figyelmünket most a külvilágban megnyilvánuló reakciókra irányítjuk.

Az MI által vezérelt egység az azt irányító mesterséges akarattól parancsot kap. A parancs alapja az az adatfeldolgozás, amelynek során az MI észleli a külvilági ingereket, amelyek alapján – előre programozott vagy öntanulással elsajátított – autonóm döntést

* egyetemi docens, tanszékvezető, KRE Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Eljárásjogi Tanszék

¹ A mesterséges intelligenciának (...) olyan mesterségesen létrehozott gépi rendszeren futó program keretei között érvényesülő, nem emberi tudat által megnyilvánuló intelligenciát nevezünk, amelynek célja, hogy olyan rendszereket működtessen, amelyek önálló, emberi közrehatástól független döntésre képesek, és ezáltal képesek kiváltani az egyes munkafolyamatok emberi elemeit.” A fogalom a fentebbi munkánk alapján tovább általánosítható, de egyebekben azt elfogadjuk. Ld.: KLEIN TAMÁS: *Robotjog*. In. Klein Tamás – Tóth András (szerk.): *Technológia jog – Robotjog – Cyberjog*. Wolters Kluwer. Budapest, 2018. 184. p.

² Elegendő egy elektronikus értékpapír vételére vonatkozó tőzsdei megbízásra gondolni. További nem elhanyagolható kérdésként merül fel az MI által felhasznált személyhez köthető adatok tárolási problémája, amely szinte kivétel nélkül felhőszolgáltatás útján valósul meg. Ld. erről részletesen: KLEIN TAMÁS: *A felhőszolgáltatások egyes jogi kérdései – különös tekintettel az Európai Unió szabályozására*. In. Klein Tamás (szerk.): *Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről*. továbbá KLEIN TAMÁS: *A felhőszolgáltatások egyes adatvédelmi jogi szabályai*. In. Klein Tamás – Tóth András (szerk.): *Technológia jog – Robotjog – Cyberjog*. Wolters Kluwer. Budapest, 2018. 68–84. pp.

hoz, amelyet parancsként formál meg az általa irányított egység számára. Az egység a parancsot végrehajtja,³ amelynek eredményeképpen a külvilágban objektív változás következik be. Ez lehet egy beteg felemelése, vagy egy komplett közlekedési rendszer működtetésének részcselekményei, bármi, amire az MI és az általa vezérelt egységek használhatók. A lényege a folyamatnak az MI adatgyűjtése, annak alapján autonóm döntése és az ebből formált parancs kiadása után a (roboti) cselekvés. Ennek a cselekvésnek a polgári jogi értékeléséről fentebb alapozó megjegyzéseket tettünk. A kérdés immár, hogy a polgári jogi megfontolásokat befolyásolja-e az adatvédelmi jog?

I. Az automatizált döntéshozatal kapcsolódása a polgári joghoz

A GDPR⁴ 22. cikke az egyedi ügyekben való automatizált döntéshozatalról rendelkezik, beleértve a profilalkotást is. A cikk (1) bekezdése szerint: „Az érintett jogosult arra, hogy ne terjedjen ki rá az olyan, kizárólag automatizált adatkezelésen – ideértve a profilalkotást is – alapuló döntés hatálya, amely rá nézve joghatással járna vagy őt hasonlóképpen jelentős mértékben érintené.”⁵ A GDPR tárgyi hatálya a személyes adatok automatizált, vagy egy nyilvántartási rendszer részét képező nem automatizált kezelésére vonatkozik, erre nézve ír elő adatvédelmi szabályokat.

A kérdés immár, hogy a fentebbi eszmefuttatásunk keretében hogyan kell értenünk a GDPR idézett szabályát. Korlátozza a magánjogi értékelésünket? Lehetetleníti az egyébként polgári jogilag értékelhető viszonyokat? Vagy éppen egyáltalán nem vonatkozik azokra? A válaszhoz álláspontom szerint el kell választani a két területet. A GDPR tárgyi hatálya – korlátozott. A GDPR és a nemzeti adatvédelmi rezsim nem a jogforrási piramis csúcsa, nem alkotmánya, még csak nem is magánjogi kódexe a jogrendszerünknek – ennek egyértelmű kijelentése kizárólag azért szükséges, mert egy információs társadalomban könnyű abba a csapdába esni, hogy minden eseményt egyben információs tranzakcióként (is) kezelünk, ami viszont magával hozná azt, hogy az adatvédelmi rendelkezéseket omnipotenssé tesszük. Ez a nézet messziről elkerülendő már csak az adatvédelmi szabályok, a GDPR tárgyi hatályának korlátozottsága miatt is.⁶

Ugyanakkor azt pl. nehéz tagadni, hogy az adatvédelmi szabályoknak sok esetben van polgári jogi kihatása, amelyek közül legszembetűnőbb talán a Ptk. 2:43. § e) pontjában

³ Elképzelhető, hogy maga az egység is rendelkezik korlátozott, vagy teljes autonómiával (vagyis maga szinguláris MI), amely esetben a döntést viszont az egység szintjén születik meg. Ez az érvelésünket nem befolyásolja.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet), a továbbiakban az angol elnevezés alapján: GDPR.

⁵ A további bekezdések kivételt tartalmaznak a tilalom alól, valamint a kivételes engedélyezéshez kötnek többlet-garanciákat.

⁶ Az adatok kezelése a legtöbbször járulékos tevékenységként jelenik meg. Nem azért teszünk valamit, például nem azért fejlesztünk önvezető járművet, hogy személyes adatokat kezeljünk ennek révén, hanem azért kezelünk személyes adatokat, hogy a projekt sikeres legyen. Következésképpen egy ilyen kontextusban a hangsúly a rendszertani összeillesztésen, és nem az adatkezelésre vonatkozó szabályok elsődlegességén van. Az észrevételért köszönet illeti Dr. Szabó Endrét.

nevesített személyiségi jog: a személyes adatok védelméhez való jog. Csakhogy! helytelen volna azt gondolni álláspontom szerint, hogy a személyes adatok védelméhez való jog személyiségi jogi nevesítése a magánjog területének elfoglalását jelentené. Valójában ez – a szellemi tulajdonhoz hasonló módon – egy utaló szabály arra nézve, hogy a személyes adatok védelméhez való jog megsértésének polgári jogi szankcióinak alkalmazásához milyen a speciális rendelkezésekben meghatározott jogszabálysértést kell igazolni. Másképpen megfogalmazva: a személyes adatok védelméhez való jog megsértése esetén a speciális szabályokban érvényesülő szankciók alkalmazásra kerülnek; ha pedig ezekhez a jogsértésekhez polgári jogi szankciót kívánunk fűzni, akkor a jogsértés fogalmi tartalmát azokból a különös szabályokból kell deriválnunk (és nem a polgári ügyben eljáró bírónak kell az amerikai *privacy* módjára a személyiség fogalmából kibontania).⁷ A magánjogi szankciók tehát eshetőlegesen érvényesülnek az adatvédelem közjogban előírt szabályai mellett, a vélt jogsérelmet szenvedett választása és igénye, keresete alapján, ahol is a jogsértés tartalmi oldalát az adatvédelmi szabályok alapján kell vizsgálni, a szankció alkalmazhatóságáról és milyenségéről pedig a polgári jog rendelkezik. Ezzel együtt az érintetti adatvédelmi jogérvényesítés előtt is megnyílt a bírói út: az adatvédelmi jogosultságok, pl. hozzáférés, helyesbítés stb. joga a bíróság előtt közvetlenül érvényesíthető.

II. Az MI által vezérelt cselekmények nem egyedi automatizált döntések

E bevezetés alapján az a nézetünk, hogy a GDPR automatizált döntéshozatalra vonatkozó rendelkezései nem értelmezhetőek az általunk fentebb elemzett polgári jogi keretekben. Egyrészt azért, mert a GDPR tárgyi hatálya nem terjed ki a magánjogra az előbb említett szűk, személyiségi jogi kereten túlra. Bizonytal nem érinti a kötelek létrejöttének, teljesítésének szabályait, az ott igénybe vehető eszközök milyenségét és e cselekmények beszámítását. De még ha *ad absurdum* el is fogadnánk azt a pozíciót, amely szerint a GDPR, illetve a magyar adatvédelmi jog alapján kellene megítélnünk azt az esetkört, amikor egy autonóm non-humán, mesterséges intelligencia automatizált döntése a világban megjelenő, jogilag jelentős kihatással bír – mint ahogy nem fogadjuk el azt –, a GDPR fentebb idézett 22. cikkének értelmezése akkor is akadályozná, hogy polgári jogi jelentőséget tulajdonítsunk a szabálynak.

A GDPR 22. cikk (1) bekezdése – kivételekkel – azt a jogot garantálja az érintett számára, hogy „ne terjedjen ki rá az olyan, kizárólag automatizált adatkezelésen – ideértve a profilalkotást is – alapuló döntés hatálya, amely rá nézve joghatással járna vagy őt hasonlóképpen jelentős mértékben érintené”. A kérdés, hogy „döntés”⁸ alatt értjük-e

⁷ Az adatokat azért kell védeni, mert ezzel az adatokkal leírható személyiséget, az adatalanyt részesíti védelemben a jogrendszer. A személyiséget, amit civilizált helyeken önmagáért való, immanens értéknek ismer el a társadalmi közgondolkodás. Ennyiben az amerikai *privacy* felfogás és az európai adatvédelmi rezsím nem is áll olyan távol egymástól. A nagy különbség a jog érvényesülésének mikéntjében van. Az amerikai *privacy* gondolatban ugyanis egy passzív, nemtevéssel is érvényesülő személyiségi jog lappang. Ez egy abszolút szerkezetű jog; a *privacy* alanya a jogosult, akinek nincs aktív teendője a jogérvényesülés érdekében; vele szemben mindenki más tartózkodásra kötelezett. Az európai adatvédelmet azonban 1983 óta eluralta az információs önrendelkezési jogra épülő, aktív, cselekvő jogosulti magatartást feltételező interpretáció. A GDPR egyébként éppen visszavett ennek a dominanciájából az adatfeldolgozó felelősségének megerősítésével.

⁸ Entscheidung, decision, décision a nyelvi variációk alapján.

azt az esetet, amikor az autonóm mesterséges intelligencia a befogadott adatok alapján reagál a külvilágra és gépi akaratot formál, majd perifériái⁹ útján cselekszik. A GDPR (71) preambulumbekézése némi magyarázattal szolgál a jogszabálysöveg előrevetítésén túl, példaként említve a tiltott esetekre az „online hitelkérelem automatikus elutasítása vagy emberi beavatkozás nélkül folytatott online munkaerő-toborzás” eseteit. A példaként említett két esetből inkább az tűnik ki, mintha valamilyen írásban is megnyilvánuló határozatszerű eredménye lenne az automatizált döntésnek – személyre szabott, más ügyétől jól elkülöníthető mérlegelésről van szó – amely ellen egyébként még a megengedett kivételek esetén is biztosítani kell bizonyos jogorvoslati eszközöket [v.ö.: GDPR 22. cikk (3) bekezdés]. Az a tág értelmezés azonban nem érhető ebbe a fogalomba – véleményem szerint –, amely szerint a külvilágban megjelenő cselekményben (pl. az önvezető autó jobbra vagy balra kanyarodik) objektíválódó döntés is a fogalom értelmezési körébe lenne vonható.

III. Polgári jogi aggályok arra az esetre, ha a gépi tevékenységet az automatizált döntés alá értjük

Ha előző érvelésemet nem fogadjuk el, s a gépi intelligencia által hozott, a külvilágban cselekményként objektíválódó döntéseket a GDPR 22. cikke alá tartozó döntésnek tekintjük, kötelmi jogi szempontból ez jelentős következményekkel járhat. A GDPR és a magyar adatvédelmi jog alapján elsősorban az adatvédelmi jogi szankciók alkalmazására kerül sor. Ugyanakkor ez érintheti az alapul fekvő kötelmet, annak létrejöttét, érvényességét is, a Ptk. 6:95. §-án keresztül. Amennyiben ugyanis jogszabályba ütközőnek találjuk ezt az eseményt, akkor az annak alapjául fekvő szerződés semmisségét gondosan kell vizsgálni.

Példával érzékeltetve: az önvezető autó az A és B pont közötti útván számtalan autonóm, automatizált¹⁰ döntést hoz, amelynek során nem csak utasa személyes adatait kezeli,¹¹ de kamerái révén pl. az úton átkelő gyalogosokét is. Az autonóm jármű azért áll meg, mert egy arcképével is azonosítható¹² személy úton való átkelése (a programjából

⁹ Periféria alatt értjük e körben mindazokat a gépi egységeket, amelyek a vezérlő parancsának engedelmeskedve a külvilágban objektíválódó cselekményeket tudnak végezni.

¹⁰ Bár a döntés automatizált, de nem egyedi, személyre szabott, ami a GDPR 22. cikkének alkalmazása feltétele volna. Az automatizált „tömeges” döntés során az emberek sem különböznek a többi tereptárgytól, a program azokat az egyéb tereptárgyak felismeréséhez hasonlóan intelligens módon kezeli, de az ember, mint személy jellege az adatkezelés szempontjából lényegtelen. Az AI válasza nem az azonosított személytől függ, hanem a megtanult minták alapján állapítja meg, hogy emberről, közlekedési tábláról, szél által felkapott nejlonzacskóról van-e szó, és ehhez igazítja a döntéseit. Ez az érvelés a fentebbi érvelést erősíti, amely szerint a GDPR 22. cikke azért nem alkalmazható, mert a megszülető döntés tömeges, nem egyediesített, így nem esik a cikk hatálya alá.

¹¹ Aki a GDPR 22. cikk (2) bekezdés c) pontja alapján informált hozzájárulásával aláveti magát az ilyen döntéseknek.

¹² „Az adatkezelés a meghatározott – tehát azonosított vagy azonosítható – élő természetes személy adatainak kezelését, velük kapcsolatos műveletek végzését jelenti. Ha az autonóm jármű kamerája és egyéb szenzorai egy, az úton átkelő gyalogos képét észlelik és akár rögzítik, azzal a gyalogos még nem válik azonosított személlyé. Az arckép – és egyéb biometrikus adat – alapján történő személyazonosításnak szükséges előfeltétele, hogy rendelkezésre álljon egy referencia adatbázis, ami további adatok segítségével valóban lehetővé teszi az észlelt gyalogos megszemélyesítését. Az ilyen esetek túlnyomó részében gyalogos nem azonosított

fakadó döntése miatt) arra készteti. Ez a személy adatkezelés alanyává¹³ lett beleegyezése nélkül, ami a GDPR fenti szabálya alapján tilos, jogsértő, ami az autonóm jármű üzemeltetésére vonatkozó szerződést – az indokolhatatlanul túlzó, széles értelmezés miatt – jogellenessé, semmissé tehetné. Ha ilyen szélesre vonnánk a jogértelmezési mezőt, egy, a fentebb érzékeltetett banális eset is alapvető kötelmi problémát tudna okozni a korábban elemzett, eleve nem egyszerű jogértelmezési kérdésben. Már csak ezért sem tudom támogatni a GDPR 22. cikkének erre a szituációra való alkalmazását.

Persze ezt a jogkérdést az adatkezelés jogalapja felől is meg lehet közelíteni. A személyes adatok kezelésére vonatkozó szabályok megsértése egy szűkebb értelmezés szerint csak akkor vetné fel a szerződés érvényességének kérdését, ha eleve jogellenes célra irányulna, vagy az adatok kezelésére kizárólag jogellenes úton kerülhetne sor. A járulékos adatok¹⁴ kezelése (hang- és képfelvétel, más adat rögzítése) jogszerűnek tekinthető adott esetben több jogalapon is. Az egyik lehet a jogos érdek [GDPR 6. cikk (1) bekezdés f) pont], de felmerülhet a kutatási célú adatkezelésre vonatkozó kivétel a 89. cikk¹⁵ szerint – ami viszont nem oldja meg a kutatást követő éles üzemből felmerülő jogi aggályokat. Mindez azonban csak akkor merül fel, ha a GDPR 22. cikkét egyáltalán alkalmazhatónak tartjuk, de annak hátrányos hatásai elhárítása érdekében, annak szabályai körében próbáljuk orvosolni pl. a kötelmi jogi aggályokat. Ez az érvelés középen áll: a tömeges automatizált döntéseken keresztül is a GDPR 22. cikke alá vonja a mesterséges intelligencia vezérelte cselekmények alapjául szolgáló adatkezelést, de annak jogszerűtlenségét elháríthatónak tartja a GDPR által szabályozott kivételes szabály alapján, elhárítva ezzel azt az általunk felvetett aggályt, hogy az adatkezelés jogszerűtlensége egyben az alapul fekvő kötelelem érvényességét megdönthetné.

IV. Konklúzió

Tanulmányunkban egy konkrét jogszabály elemzésével vizsgáltuk, hogy a mesterséges intelligencia, mint *per definitionem* adatgyűjtő, adatkezelő egység döntései, amelyekből a vezérelt egységeken keresztül a külvilágban objektíválódó cselekmények lesznek, adatvédelmi szempontból automatizált döntésnek minősülnek-e. Elsődleges álláspontunk szerint általában nem vonhatók ezek a döntések a GDPR 22. cikke hatálya alá, ugyanakkor

személy, és a szenzorok általi észlelés nem minősül a GDPR hatálya alá eső adatkezelésnek.” Amennyiben azonosítható a személy, akkor a potenciális jogsértés már fennáll. Ld. még a 13. l.j.-et.

¹³ Egyes nézetek szerint nem alanya, csak tárgya ez a személy az adatviszonynak. A magam részéről azért kezelem adatalanyként, mert az azonosítási potenciál az állam, vagy más szereplők részéről igenis fennáll. Az államnak pl. jelentős adatbázisa van a polgárok arcképéről a személyi igazolványokhoz kapcsolódó nyilvántartás alapján. Abban a pillanatban, hogy ezt a referencia adatbázist pl. bünygyi adatbázisokkal kötjük össze, az azonosíthatóság valóságga válik. A problémával már 2012-ben foglalkozott DOROTHY J. GLANCY: *Privacy in Autonomous Vehicles*, 52 Santa Clara L. Review 1171, 1206–1216. pp. Különösen figyelemre méltó a tömeges felderítéssel, megfigyeléssel kapcsolatos észrevétel.

¹⁴ A hipotetikus példában az úton átkelő gyalogos arcképe, ott való tartózkodása stb.

¹⁵ A mesterséges intelligencia fejlesztése minősülhet tudományos kutatásnak, s a GDPR 89. cikke szerint a hozzáférés, a helyesbítés, az adatkezelés korlátozásához és a tiltakozáshoz való jog is korlátozható a kutatás érdekében. Ugyanakkor a teszt-fázis lezárultát követően ezek a kivételek már nem alkalmazhatók, így az üzemszerű működés során ez már nem érvényesülhet jogellenességet kizáró kivételként.

hipotetikusán vizsgáltuk az ellenkező esetet is, annak potenciális hátrányos kötelmi jogi következményeivel – az adatkezelési jogsértés megléte esetén az alapul fekvő szerződés semmisségének lehetőségével – együtt. Annak minden negatív következményével egy ilyen széles értelmezés is elképzelhető. Márpedig annak érdekében, hogy az innovatív eszközök elterjedhessenek, jogbiztonságra van szükség, jogbiztonságra egy ilyen alapvető kérdés tekintetében is. Ha az elsődleges álláspontunkban fentebb kifejtett érvelés – t.i. hogy a mesterséges intelligencia által működése során hozott, a külvilágban cselekményként objektíválódó döntései nem esnek a GDPR szerinti automatizált döntéshozatal fogalma alá – nem szolgálhatna alapul a kérdésnek a joggyakorlat szintjén való eldöntésére, az annak jele, hogy a jogalkotónak kell rendeznie ezt a kérdést azoknak a szerződéseknek a védelmében, amelyek felvethetik a roboti közreműködő által végzett cselekmények kérdését.